

VÄSTRA ENEBY KYRKOGÅRD

Kulturhistorisk kyrkogårdsinventering

Västra Eneby församling

Kinda kommun

Linköpings stift

Östergötlands län

2002

ÖSTERGÖTLANDS LÄNSMUSEUM

Raoul Wallenbergs plats • Box 232 • 581 02 Linköping • Tel 013-23 03 00 • Fax 013-14 05 62
info@ostergotlandslansmuseum.se • www.ostergotlandslansmuseum.se

VÄSTRA ENEBY KYRKOGRÅRD

Kulturhistorisk kyrkogårdsinventering

Västra Eneby församling

Kinda kommun

Linköpings stift

Östergötlands län

Innehåll

Inledning	2
Bakgrund	2
Syfte	2
Kulturminneslagen och begravningslagen	2
Kulturhistorisk bedömning	3
Inventeringens uppläggning och rapport	3
Översiktskarta	4
Västra Eneby kyrkogård	4
Kyrkogårdens omgivning	4
Västra Eneby kyrka	5
Kyrkogårdens historik	5
Översiktlig beskrivning av vegetation mm – Karta	7
Beskrivning av kyrkogården	8
Beskrivning av enskilda kvarter	12
Kvarter A	12
Kvarter B	14
Kvarter C, nya kyrkogården	16
Källor	19
Exempel på gravvårdar med kulturhistoriskt intresse	20
Förklaring till exempellistan	20
Utvärderingskarta	21
Bilagor	
Exempellista	
Fotografier	

INLEDNING

Bakgrund

Ur kulturhistorisk synpunkt är kyrkogårdar och begravningsplatser bärare av en stor mängd information och de här platserna ger anledning till frågor av olika slag. Vad är typiskt för våra kyrkogårdar när det gäller vegetation, omgärdningar, gångar, gravvårdar m m och finns det några regionala skillnader? Vad har varit gängse bruk under olika tider och vad kan vi få för historisk information bara av att gå på en kyrkogård? Med utgångspunkt i behovet av att förbättra kunskapen om våra kyrkogårdar och begravningsplatser genomförs en stiftsövergripande kulturhistorisk inventering.

På uppdrag av Linköpings stift utför Östergötlands länsmuseum inventeringen av kyrkogårdar/begravningsplatser inom den del av stiftet som ligger inom Östergötlands län. Arbetet bekostas av medel från den kyrkoantikvariska ersättningen och påbörjades under år 2002. Projektet beräknas vara avslutat vid utgången av år 2006. Inventeringen berör de till Svenska kyrkan hörande kyrkogårdarna/begravningsplatserna som omfattas av kulturminneslagen. Lagen gäller de begravningsplatser som är tillkomna före utgången av år 1939 och ytterligare några som skyddas genom särskilt beslut av Riksantikvarieämbetet. Denna rapport utgör en delrapport i inventeringen vars resultat kommer att sammanställas och analyseras i en stiftsövergripande rapport.

Syfte

De stiftsövergripande inventeringarnas syfte är:

- att lyfta fram och öka förståelsen för kyrkogårdarnas och begravningsplatsernas kulturvärden och att främja kontakterna mellan kyrkan och kulturmiljövården
- att ge ett underlag för församlingarnas/samfälligheternas planering och förvaltning av kyrkogårdarna/begravningsplatserna och ett underlag för vård- och underhållsplaner
- att sammanställa ett enhetligt och tillgängligt kunskapsunderlag med beskrivning av och historik för den enskilda kyrkogården/begravningsplatsen samt en bedömning av de kulturhistoriska värdena. Inventeringen blir samtidigt en samlad dokumentation och överblick av kyrkogårdar/begravningsplatser i stiftet från 2000-talets första decennium.
- att ge ett underlag för handläggning av kyrkoantikvariska ärenden och för bedömning av var det är särskilt viktigt att stödja insatser med kyrkoantikvarisk ersättning.

Kulturminneslagen och begravningslagen

Enligt Lag om kulturminnen m.m. (SFS 1988:950) skall Svenska kyrkans *kyrkobyggnader, kyrkotomter och begravningsplatser* vårdas och underhållas så att deras kulturhistoriska värde inte minskas. Tillstånd måste sökas hos länsstyrelsen för att göra väsentliga förändringar på kyrkogården. (Se vidare i bilaga om Kulturminneslagen.) Begravningslagen (SFS 1990:1144) säger att en gravvård ägs av den som betalar gravrättsavgiften. När gravrätten upphör har ägaren rätt till gravvården. Om gravrättsinnehavaren inte vill gör anspråk på gravvården inom 6 månader tillfaller gravvården upplåtaren, alltså församlingen. Vidare

säger lagen: ”Om en gravanordning har tillfallit upplåtaren och den är av kulturhistoriskt värde eller av annat skäl bör bevaras för framtiden, skall upplåtaren om möjligt lämna kvar den på platsen. Om gravanordningen ändå måste föras bort från gravplatsen, skall den åter ställas upp inom begravningsplatsen eller på någon annan lämplig och därtill avsedd plats”.

Kulturhistorisk bedömning

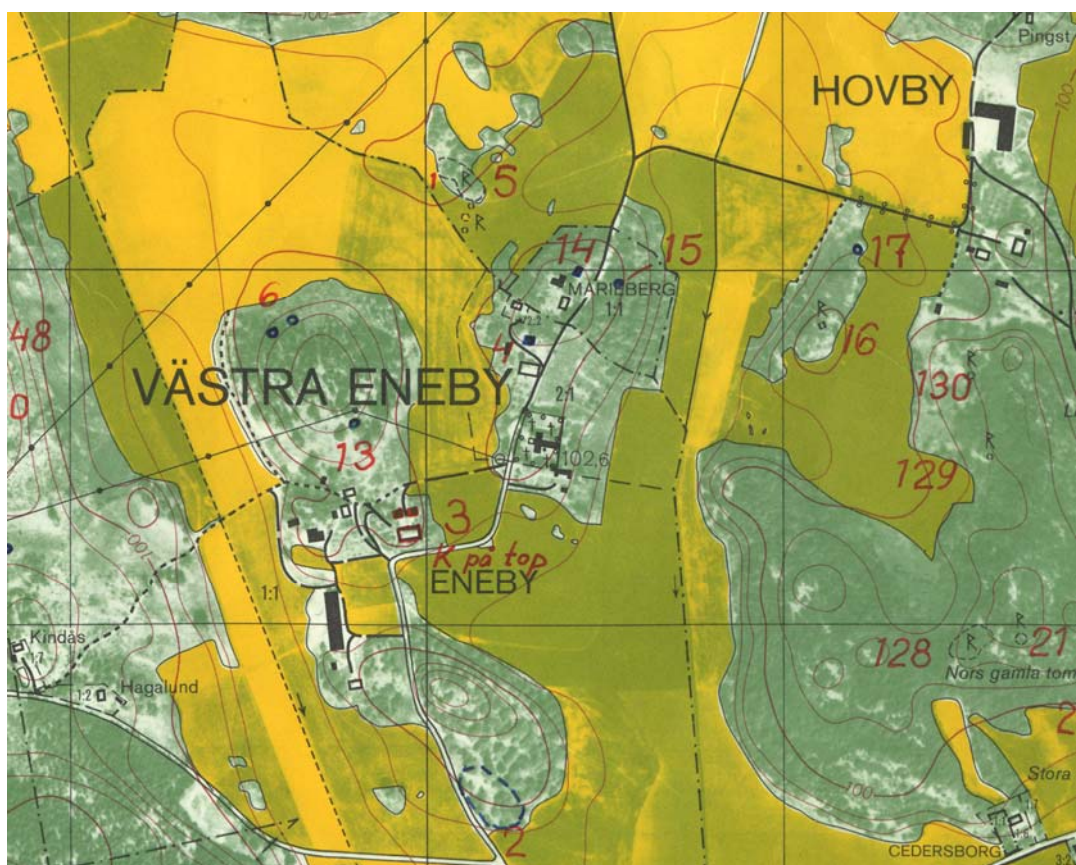
Alla gravvårdar bär på sin historia och kan berätta om en person, om en familj, om stilhistoria och om begravningstraditioner. I rapporten anges exempel på typer av gravvårdar som utifrån olika grunder bedöms som kulturhistoriskt värdefulla. Generellt gäller att ålderdomliga gravvårdar från tiden fram till 1850 bör föras in i kyrkans inventarieförteckning. Detta gäller även gravstaket och gravvårdar i gjutjärn och smidesjärn liksom äldre vårdar av trä. Många andra gravstenar har också ett kulturhistoriskt värde som kan kopplas till gravvårdens utförande, t ex material och konstnärlig utformning eller ett lokal/personhistoriskt värde. Inventeringen omfattar i första hand enbart gravvårdar ute på kyrkogården. I flera kyrkor finns det dock gravvårdar som förvaras i kyrkan eller i lokal i anslutning till kyrkan. Ofta har dessa ett stort kulturhistorisk värde och bör tas med i kyrkans inventarieförteckning.

Den kulturhistoriska bedömningen görs utifrån principer som tagits fram av och fortlöpande diskuteras med representanter för Linköpings stift, länsstyrelserna i Kalmar, Östergötland och Jönköping samt länsmuseumerna i Jönköpings och Kalmar län. En kulturhistorisk bedömning är aldrig definitiv utan hela tiden föremål för omvärderingar. Vid bedömningen tas hänsyn till dels varje enskild kyrkogårds egna värden, men också till värden i förhållande till andra kyrkogårdar i stiftet och i övriga landet. Inför varje planerad förändring skall tillstånd inhämtas från länsstyrelsen och varje ärende behandlas där från fall till fall. Den kulturhistoriska bedömningen utgör underlag för beslut om vilka åtgärder som kan vara berättigade till kyrkoantikvarisk ersättning.

Inventeringens uppläggning och rapport

Rapporten består av en historik över kyrkogården samt en beskrivning i ord och bild av kyrkogården som helhet och de olika kvarteren/områdena. En kulturhistorisk bedömning görs av varje kvarter/område samt över kyrkogården i dess helhet. Arbetet har varit uppdelat i en fältdel med inventering och fotografering samt en arkivgenomgång. De aktuella arkiv som gåtts igenom har främst varit länsmuseumets topografiska arkiv och Antikvarisk-topografiska arkivet, Riksantikvarieämbetet i Stockholm. Uppgifter har vidare hämtats från aktuell litteratur däribland hembygds litteratur. I viss mån har lantmäteriets handlingar och kartor nyttjats. De i rapporten redovisade arkivuppgifterna utgör en sammanfattning av genomgångna arkiv och ska inte ses som en komplett beskrivning av händelser i kyrkogårdens utveckling. Arbetet inkluderar en omfattande fotodokumentation varav ett antal bilder presenteras i rapporten. Delar av inventeringsmaterialet görs tillgängligt via Kulturmiljövårdens bebyggelseregister, ett informationssystem som förvaltas av Riksantikvarieämbetet (www.raa.se).

Fältarbete och rapport har utförts av antikvarie Anita Löfgren Ek, Östergötlands länsmuseum 2002. Rapporten finns tillgänglig på Linköpings stift, Länsstyrelsen i Östergötlands län, Östergötlands länsmuseum samt på respektive kyrklig samfällighet.

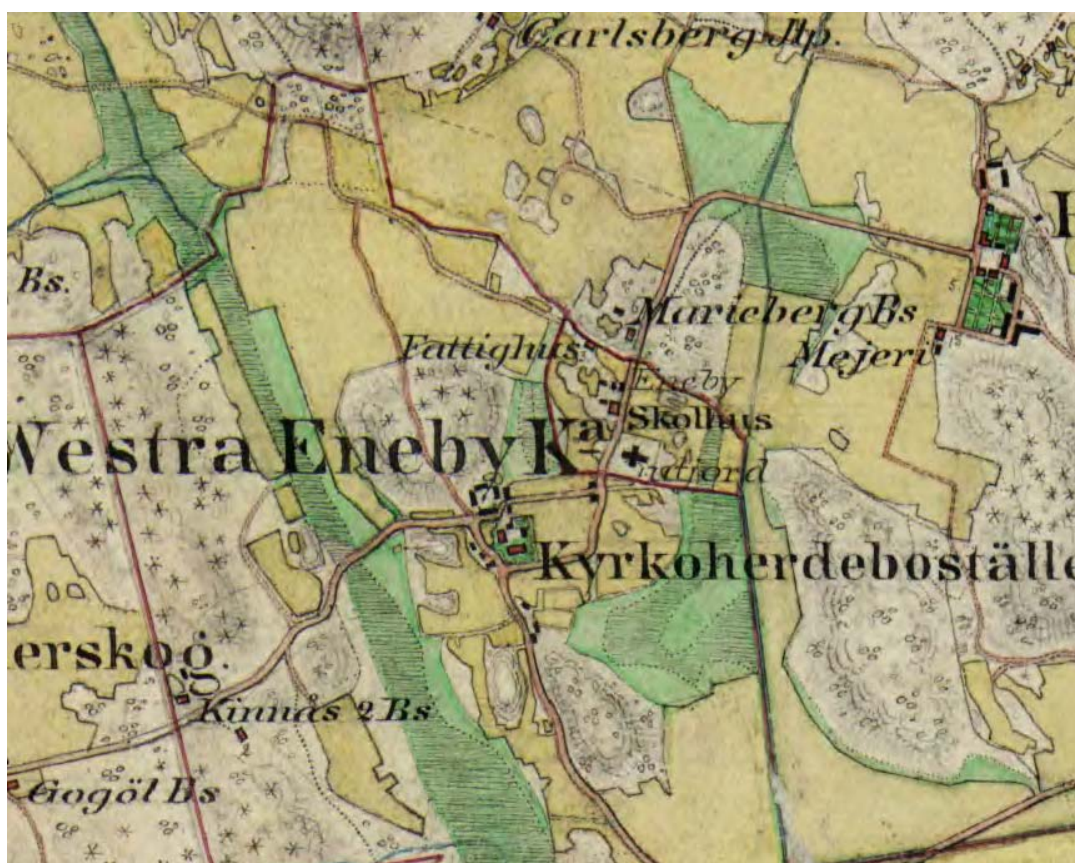
Utsnitt ur ekonomiska kartans blad 075 68 Västra Eneby, 1981.

VÄSTRA ENEBY KYRKOGÅRD

Kyrkan och omgivande kyrkogård är belägen på en höjd i en trång, fornlämningsrik dalgång med åkrar och skogsmark invid Stångåns vattensystem 5 km nordöst om Kisa. Kyrkomiljön, som ingår i område av riksintresse för kulturmiljövården, präglas av ett småskaligt odlingslandskap, slingrande vägar, bybebyggelse med bevarade ekonomibyggnader, prästgård, kyrkstallar och skola.

Kyrkogårdens omgivning

Prästgården är belägen ca 200 m sydväst om kyrkan. Mangårdsbyggnaden, som sannolikt är samtida med kyrkobyggnaden, har en bevarad 1700-talskaraktär. Några av de äldre uthusen är bevarade och vittnar om den tid då gårdarna hade ett månghussystem, d v s var hus hade sin speciella funktion. Det f d lönebostället gränsar till tomten. Norr om kyrkan återfinns den f d skolbyggnaden uppförd 1875 med en tidstypisk utformning. Strax norr om skolan ligger den f d fattigstugan, som nu har funktionen som sommarhus. De mycket välbevarade kyrkstallarna ligger sydöst om kyrkan, dit även en likbod flyttades på 1950-talet.

Utsnitt ur häradsekonomska kartan 1868-77, Västra Eneby.

Västra Eneby kyrka

Den äldsta kända kyrkan uppfördes sannolikt på 1200-talet. Den medeltida kyrkan revs i samband med att en ny kyrka uppfördes 1778-1780. Byggmästaren Johan Fredrik Fehmer stod för såväl ritningar som uppförandet av den nya kyrkan. Den är uppförd av sten med ett rektangulärt långhus med tresidigt avslutat korparti, torn i väster och sakristia på nordsidan. Fasaderna är enkla, slätputsade och avfärgade i vitt och det valmade taket, som nu är belagt med gråmålad galvaniserad plåt, var ursprungligen spåntäckt. Tornet kröns av en firsidig karnisvängd huv. Huvudingången är via tornet i väster. Interiören är relativt välbevarad sen byggnadstiden.

Kyrkogårdens historik

Uppgifter om kyrkogårdens historik har i huvudsak hämtats från Östergötlands läns museums topografiska arkiv och bibliotek.

Kyrkogården har sedan medeltiden vuxit fram runt den medeltida kyrkan.

Då den äldre kyrkan saknade torn hängde kyrkklockorna i en klockstapel av trä på kyrkogården. Enligt C F Broocman, 1760, var klockstapeln då gammal och bräcklig.

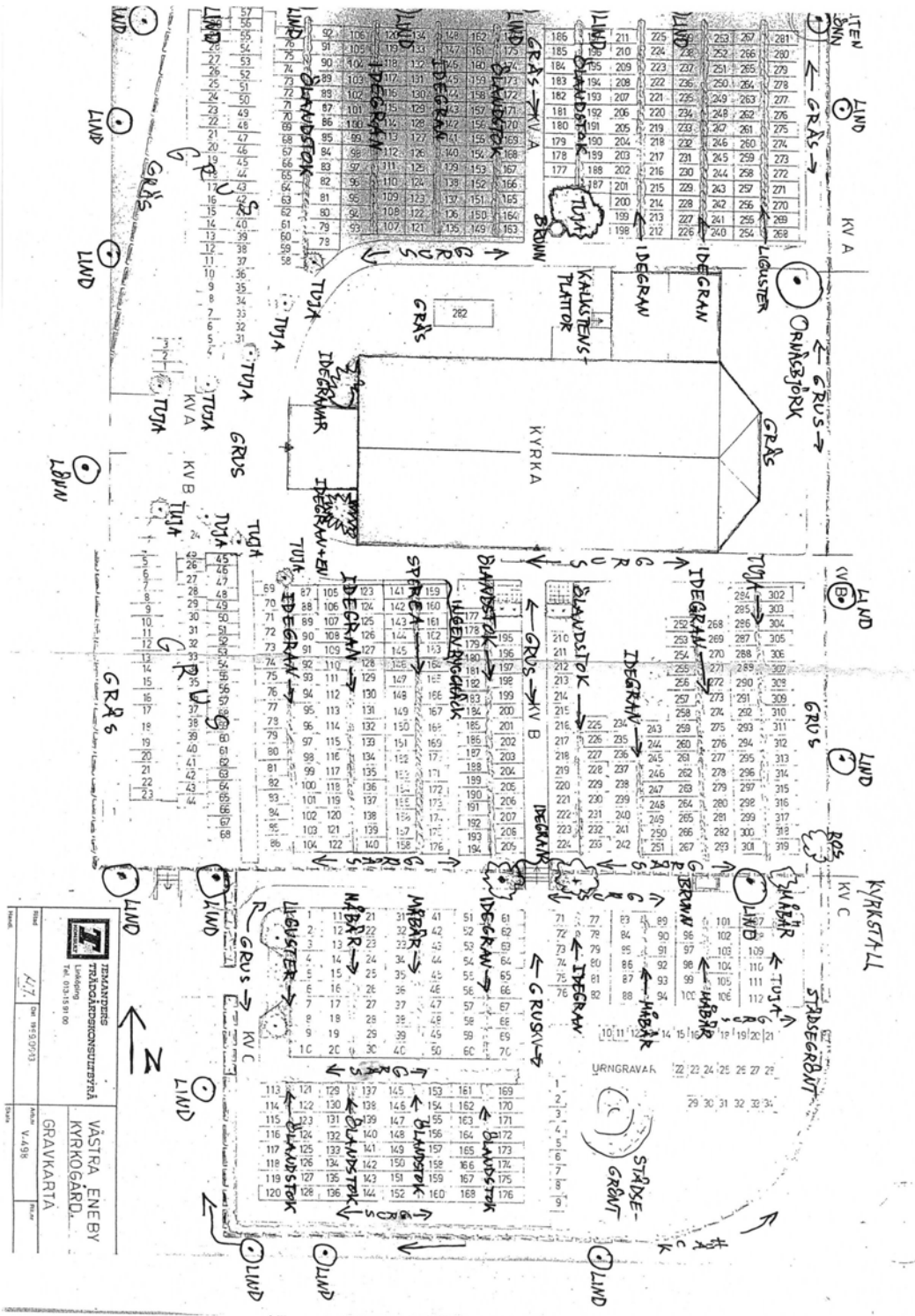
År 1930 restes monumentet över prosten och kyrkoherden Germund Engdahl och hans maka Catharina Margreta. Det restes av efterlevande anhöriga. Intill ligger även prosten

Anders Loenbom, död 1874, som höll minnestal vid prostinnan Engdahls bår 1843.
(Gravn A 282 respektive en onummerad vård öster om denna.)

Flygfoto från 1935. Kyrkogården omges av en trädkrans av varierande ålder. Inga direkta gravar är synliga på fotografiet, men i norr finns svaga markeringar som tyder på att gravläggningarna liksom idag går i nord/sydlig riktning. Foto ur Östergötlands länsmuseum samlingar.

År 1953 invigdes den av biskop Torsten Ysander. Trädgårdskonsulent Eric Lindh ritade kyrkogården och trädgårdsanläggare C O Lindblad från Mjölby anlade den. Den nya kyrkogården fick 170 gravplatser i linjer. Enligt de senaste principerna blev den grästäckt. Mellan linjerna planterades berberis, liguster, spirea och rosor. De större gångarna belades med stenmjöl och de mindre gångarna mellan de olika gravplatsavdelningarna stensattes. Stenmuren runt området utfördes av grundläggare Haldor Adolfsson, Kisa.

Västra Eneby kyrkogård. Vegetation m m.

BESKRIVNING AV KYRKOGÅRDEN

Kyrkogården är indelad i tre kvarter: A, B och C, där C utgör den nya kyrkogården. Den äldre kyrkogården är något rektangulär i nord/sydlig riktning med avfasat hörn i nordväst och kyrkan ligger centralt på kyrkogården. Den nya kyrkogården, kvarter C, ligger i direkt anslutning söder om kyrkogården.

Allmän karaktär

Kyrkogården har en öppen karaktär med grusgravar i västra delen. De flesta är omgivna av låga, klippta tujahäckar, en del omges av stenramar och vissa saknar omramning. Enstaka grusgravar finns även söder om kyrkan. Norr om kyrkan finns mindre gravvårdar och området har linjegravskaraktär. Även söder om kyrkan finns enkla gravvårdar över bara en person. Här är inte linjegravskaraktären så uttalad, utan det finns även större gravvårdar. Ingen rad med gravvårdar finns utmed muren. Överhuvudtaget är typen av gravvårdar mer varierad här. I kvarter C, den nya kyrkogården, står enhetliga låga och breda gravvårdar i rader avgränsade av rygghäckar i nordsydlig riktning.

Kyrkogården från sydväst.

Omgärdning

Väster: stödmur ca 1,5 m hög av relativt liten natursten.

Norr: kallmurad stödmur ca 1,1 m hög av relativt liten natursten liknande västra muren.

Öster: ca 0,8-1,1 m hög stödmur liknande västra muren. Jord och gräs på krönet.

Söder: ca 0,7 m hög stödmur av gråsten. Bisättningsrummets södra vägg utgör en del av kyrkogårdsmuren. Muren är här högre och består av kvaderhuggen sten som cementfogats. I muren finns nergången till bisättningsrummet.

Nya kyrkogården, kvarter C

En kallmurad stödmur upp till 1,25 m hög. Den sydöstra och östra delen av muren består av en mer rödaktig bergart än övriga muren. Skarven mellan den grå murdelen och den röda murdelen är märkbar.

Ingångar

Väster: huvudgrinden består av en större dubbelgrind i mitten som flankeras av två mindre grindar. Grindarna är utförda i järnsmide med segmentformat krön, liggande spjälor i nederkant och stående i övre delen. De fyra grindstolparna är mångkantiga, putsade, och avfärgade i vitt. De har profilerat krön täckt med kopparplåt och förgyllt klot.

Norr: körbana över muren för räddningstjänstens bruk.

Söder: trappa i södra muren ner till kvarter C.

Nya kyrkogården, kvarter C

Likadana grindar i väster och öster. De utgörs av låga dubbelgrindar i järnsmide med korsform i mitten.

Huvudgrinden i väster.

Västra grinden till kvarter C.

Vegetation

Trädkransen består av lindar av varierande ålder, i allmänhet äldre i väster. Trädkransen finns inte i gamla kyrkogårdens södra begränsning utan den har ”flyttats” till nya kyrkogårdens södra gräns.

Väster: fem lindar i trädkransen. En lönn invid västgrinden. En lind finns även vid nya kyrkogårdens västmur.

Norr: sex lindar i trädkransen och en liten lönn i nordöstra hörnet.

Öster: tre lindar i trädkransen.

Söder: vid nya kyrkogårdens södra begränsning växer tre relativt unga lindar. Två lindar finns vid nedgången till bisättningsrummet i gamla kyrkogårdens södra mur.

Nordöst om kyrkan står en hög ornäsbjörk och norr om kyrkan en hög friväxande tuja.

Höga formklippta tujor markerar västingången. Rygghäckarna på gamla kyrkogården består av liguster, idegran, ölandstok och tuja. På nya kyrkogården består rygghäckarna av måbär, idegran, liguster och ölandstok.

Gångsystem

En grusgång går runt kyrkan. Det finns fyra korta grusgångar som går i nord/sydlig riktning: en i nordväst och tre stycken på södra delen. En av dessa utgör en mittgång som går vidare genom den nya kyrkogården. En del tidigare grusgångar är igenlagda.

Gravårdstyper

Linjegravvård av typiskt utseende för kyrkogården i Västra Eneby.

Minneslund

-

Byggnader

Välbevarade kyrkstallar som är byggda i vinkel ligger öster om kyrkogården. Del av stallarna vilar på den östra kyrkogårdsmuren. Stallarna har fasader av rödfärgad lockpanel och pulpettaget är täckt med tvåkupigt rött tegel. Över plankdörrarna finns diagonalspröjsat överljus. Intill stallarna ligger en likbod som flyttades hit på 1950-talet och även den har rödfärgade fasader.

Övrigt

-

Kyrkstallarna från norr.

Kulturhistorisk bedömning

Västra Eneby kyrka, kyrkogård, kyrkstallar och likbod bildar en väl sammanhållen miljö. De påkostade grindarna och de formklippta tujorna i väster har ett mycket stort kulturhistoriskt värde för att visa den betoning man har velat lägga på huvudingången till kyrkan. Trädkransen visar på det parkideal som blev vanligt för våra kyrkogårdar när det gäller landsbygden framför allt från mitten av 1800-talet. Området med grusgravar är en rest av ett system som var mycket dominerande på länets kyrkogårdar från mitten av 1800-talet och ca 100 år framåt. Här märks de större "köpegravar" som ofta låg i kvarterens utkanter och längs de större gångarna. De mindre gravvårdarna, i synnerhet norr om kyrkan, visar på de s k linjegravarna. Under mer än 150 år, fram till mitten av 1960-talet, hade man s k allmänna linjer på kyrkogårdarna. Där begravdes de avlidna en och en radvis. Det kunde innebära att äkta makar fick sina vilorum långt från varandra. Det är viktigt att bevara både större familjegravar och enklare linjegravar, så att man kan få en uppfattning om kyrkogårdens äldre indelning. Beträffande linjegravarna är det av kulturhistoriskt intresse att kunna utläsa i vilken ordning begravningarna har skett. På den nya kyrkogården från 1953 är gravvårdarna mycket enhetliga och tidstypiska för andra delen av 1900-talet och rygghäckarna betonar kyrkogårdens tidstypiska strikta karaktär. Dessa olika delar av kyrkogården speglar vad som varit "brukligt" på våra kyrkogårdar under olika perioder och är en viktig kunskapskälla. Enskilda gravvårdar har ett högt kulturhistoriskt värde. Det gäller bl a speciella tidstypiska typer av gravvårdar såsom gjutjärnskorset från 1870-talet. Titlar på gravvårdar säger en del om näringsliv och social struktur i en socken. I Västra Eneby märks bl a flera hemmansägare och titlar som hör samman med kyrkliga eller kommunala uppdrag. Här finns även ett par sentida titlar: idrottsmannen och fotografen. Titeln "hamnfogde" kan

knytas till Kinda kanal, som berör socknen i öster. Gravvårdar kan även ha ett högt lokalthistoriskt värde.

BESKRIVNING AV ENSKILDA KVARTER

Kvarter A Gravplats 1-282

Kvarteret omfattar gravplats nr 1-282 och upptar området norr om kyrkan. I väster utanför kyrkogården går en landsväg, i norr ligger öppen gräsmark, i öster sluttar gräsmarken och i söder ligger kyrkan.

Allmän karaktär

Kvarterets karaktär är uppdelad med mer påkostade häckomgärdade familjegravar i den västra delen och enklare linjegravvårdar i den östra delen. Ett system med rygghäckar finns i större delen av kvarteret, två rader i väster undantagna.

Kvarter A, västra delen från nordväst.

Kvarter A, östra delen från sydöst.

Omgärdning

Kyrkogårdsmuren i väster, norr och öster.

Ingångar

Huvudingången med grindar i väster. I norr finns en nyanlagd körbana upp på muren för räddningstjänstens behov.

Vegetation

Hög friväxande tuja norr om kyrkan och en ornäsbjörk nordöst om kyrkan. Tre klotformade idegranar växer vid kyrktornet och fem formklippta tujor vid västingången. Rygghäckarna går i nord/sydlig riktning och består från väster av: ölandstok, två idegranshäckar, två häckar av ölandstok, två idegranshäckar och en ligusterhäck. Omgärdningshäckarna i väster utgörs av lågt klippt tuja.

Gångsystem

Grusgång i söder och väster.

Gravvårdstyper

I väster finns det två rader med häckomgärdade grusgravar. Själva gravvårdarna varierar mellan lite högre gravvårdar och sentida låga och breda vårdar. Längst i väster finns en

större korsformad granitvård från 1950-talet. Här står även tre hitflyttade vårdar varav två av kalksten och en av marmor. Den äldsta av dem är från 1855. I kvarteret finns även en kalkstensvård från 1915 och en sandstensvård från 1884. Alldeles norr om kyrkan står en större marmorvård omgiven av kätting. Den är rest över prosten Engdahl och hans maka som avled 1833 respektive 1843. Vården restes först 1930. Öster om denna står ett marmorkors rest över bl a Theol. Doctorn Loenbom 1874. I kvarterets östra del finns en del små linjegravvårdar, mestadels i svart granit.

I allmänhet är de flesta gravvårdarna i grå eller svart granit. Gravläggningar från 1800-talets andra hälft till 2001.

Gravvård i kalksten över en hamnfogde.

Marmorvård från 1874.

Byggnader

–

Övrigt

Sexkantig vattenbrunn av kalksten i fyra skift med täckhällar. Soptunna och vaser.

Kulturhistorisk bedömning

Området med grusgravar är en rest av ett system som var mycket dominerande på länets kyrkogårdar från mitten av 1800-talet och ca 100 år framåt. Här märks de större "köpegravar", som ofta låg i kvarterens utkanter och längs de större gångarna. I kvarteret finns även ett antal troliga linjegravvårdar. Under mer än 150 år, fram till mitten av 1960-talet, hade man s k allmänna linjer på kyrkogårdarna. Där begravdes de avlidna en och en radvis. Det kunde innebära att äkta makar fick sina vilorum långt från varandra. Det är viktigt att bevara både större familjegravar och enklare linjegravar, så att man kan få en uppfattning om kyrkogårdens äldre indelning. Beträffande linjegravarna är det av kulturhistoriskt intresse att kunna utläsa i vilken ordning begravningarna har skett.

Enskilda gravvårdar har ett högt kulturhistoriskt värde. Det gäller bl a gravvårdarna från 1800-talet. Titlar på gravvårdar säger en del om näringsliv och social struktur i en socken. I kvarter A märks flera titlar som hör samman med kyrkliga eller kommunala uppdrag. Bland dessa märks kyrkvård, prost, theol. doctor och kommunalordföranden. Titeln "hamnfogde" kan knytas till Kinda kanal, som berör socknen i öster. Gravvårdar kan även ha ett högt lokalhistoriskt värde t ex den över Mor Kristin i Gäddefall (A 232 ca) som var mor till idrottsmannen "Kalle Bellman" (B 127ca). När sonen hade

omkommit i en olycka brukade olika idrottsföreningar besöka hans mor varje jul för att hedra sonens minne.

Kvarter B Gravplats 1-319

Kvarteret omfattar gravplats nr 1-319 och upptar området söder om kyrkan. I väster, utanför kyrkogården, går en landsväg, i norr ligger kyrkan, i öster sluttar öppen mark och i söder ligger den nya kyrkogården, kvarter C.

Allmän karaktär

Kvarteret sluttar svagt från norr till söder. I väster ligger tre rader med grusgravar varav en del är omgärdade med låga klippta tujahäckar eller stenramar. Den större delen av kvarteret upptas av gräsytor med gravrader åtskilda av rygghäckar. Det samlade intrycket är relativt strikt, vilket understryks av rygghäckarna. Utformningen av gravvårdar varierar från höga vårdar till låga breda vårdar.

Kvarter B från nordväst.

Omgärdning

Kyrkogårdsmur i väster, öster och söder.

Ingångar

Huvudingången i väster med grindar. Från den nord/sydliga mittgången leder en trappa ner till nya kyrkogården.

Vegetation

Fyra formklippta tujor växer utmed västingången. Två idegransbuskar och en står vid kyrkans torn. Rygghäckarna består från väster av: två idegranshäckar, en spirea, två ölandstok, två idegranshäckar och en tujahäck. Omgärdningshäckarna i väster utgörs av lågt klippt tuja.

Gångsystem

Grusgångar i väster i grusgravsområdet, en nord/sydlig mittgång, grusad gång invid kyrkan och invid muren i öster. Det har funnits plattgångar mellan övriga gravrader, men de är borttagna.

Gravårdstyper

I väster finns tre rader med grusgravar. Framför allt i de två västra raderna är flera gravar omgärdade med lågt klippt tuja eller stenramar. Inom kvarteret i övrigt finns ytterligare ett fåtal grusgravar. Bland dessa kan B 143-145, 161-163 nämnas. Det är en större familjegrav med tre gravvårdar. Äldsta årtalet är 1861. Graven omgärdas av en stenram och vårdarna flankeras av två sockertoppsklippta buskar. I kvarteret finns några skulpturstenar, ett gjutjärnskors från 1872 och två gravvårdar, eventuellt av marmor från 1926 respektive 1927. Delar av kvarteret upptas av rester av ett äldre linjegravssystem. Gravläggningar från andra delen av 1800-talet fram till 2001.

Familjegravar i väster från nordöst.

Idrottsmannen KA Gustavsson.

Byggnader

-

Övrigt

-

Kulturhistorisk bedömning

Området med grusgravar är en rest av ett system som var mycket dominerande på länets kyrkogårdar från mitten av 1800-talet och ca 100 år framåt. Här märks de större "köpegravar", som ofta låg i kvarterens utkanter och längs de större gångarna. I kvarteret finns även ett antal troliga linjegravvårdar. Under mer än 150 år, fram till mitten av 1960-talet, hade man sk allmänna linjer på kyrkogårdarna. Där begravdes de avlidna en och en radvis. Det kunde innebära att äkta makar fick sina vilorum långt från varandra. Det är viktigt att bevara både större familjegravar och enklare linjegravar, så att man kan få en uppfattning om kyrkogårdens äldre indelning. Beträffande

linjegravarna är det av kulturhistoriskt intresse att kunna utläsa i vilken ordning begravningarna har skett.

Enskilda gravvårdar har ett högt kulturhistoriskt värde. Det gäller bl a gravvårdarna från 1800-talet och tidstypiska exempel på gravvårdstyper såsom gjutjärnskors och skulpturgravstenar. Titlar på gravvårdar säger en del om näringsliv och social struktur i en socken. I kvarter B märks flera hemmansägare. Annars är det en stor variation på titlar, t ex befallningsman, kusk och de mer sentida idrottsman och fotograf. Titeln "hamnfogde" kan knytas till Kinda kanal, som berör socknen i öster. Gravvårdar kan även ha ett högt lokalhistoriskt värde. Rygghäckarna understryker den relativt strikta karaktären.

Kvarter C, nya kyrkogården Gravplats 1-176 samt urngravplats 1-34

Kvarteret omfattar gravplats 1-176 samt urngravplats 1-34 och omfattar den nya kyrkogården som invigdes 1953. I väster, utanför kyrkogården, finns en landsväg, i norr kvarter B, i öster kyrkstallarna och i söder en väg till stallarna. Vägen kantas delvis av björkar. Nya kyrkogården ligger i huvudsak lägre än den gamla men övergår naturligt i denna i östra änden.

Kvarter C från nordväst. I bakgrunden syns taket på kyrkstallet.

Allmän karaktär

Enhetlig strikt karaktär i väster och nordöst. Öppen gräsyta i sydöst avsedd för urngravar.

Omgårdning

Den gamla kyrkogårdsmuren i norr och den nya muren i väster, öster och söder.

Ingångar

Likadana järngrindar i väster och öster samt trappa genom muren i norr till den gamla kyrkogården.

Vegetation

En hög lövhäck växer på muren i väster, söder och sydöst. Vid den östra grinden växer tall, en och ytterligare städsegröna buskar. På den gröna ytan i sydöstra hörnet, som är avsedd för urngravar, finns en skapad kulle med städsegröna växter, bl a tuja. Två klotformade idegranar växer vid den norra trappan och en där mittgången slutar i söder. En lind står nedanför den norra muren. Den tillhör troligen den äldre södra delen av trädkransen. Rygghäckarna består i nordväst av: liguster, två måbärshäckar och en idegranshäck. I nordöst är det: idegran, två måbärshäckar och en tujahäck. I sydväst är det fyra häckar av ölandstok. Samtliga häckar är i nord/sydlig riktning.

Gångsystem

En grusgång med krossgrus runt gravområdet i väster, norr och öster, en nord/sydlig mittgång som går över i den gamla kyrkogårdens mittgång. En grusgång går från mittgången till östra grinden och en gång från mittgången södra del går söder om gravområdet till den västra grinden.

Gravårdstyper

I huvudsak låga och breda vårdar i framför allt grå eller röd granit. De flesta gravläggningarna är från 1960-1990-talet med några vårdar från 1950-talet utmed den nord/sydliga mittgången.

Sentida gravvård över en hamnfogde.

Sädesax som symbol för lantbrukare.

Byggnader

–

Övrigt

I norr finns en rektangulär brunn av kalksten i fyra skift samt täckhällar. Sopkorg och vaser.

Kulturhistorisk bedömning

Den nya kyrkogården invigdes 1953. Enligt en tidningsartikel som beskrev kyrkogårdens utseende vid invigningen var växtmaterialet i häckar ett annat och gångarna hade en annan beläggning. Trots de förändringar som skett är den strikta karaktären med rygghäckar och relativt enhetliga gravvårdar tidstypisk och har ett kulturhistoriskt intresse. Den nya kyrkogården är en del av kyrkogårdens utvecklingshistoria.

Källor:

Bogårdsmurar i Linköpings stift, Östergötlands län, inventering del 1-3, Grenberger Byggnadsrestaureringskontor 2004.
Broocman C F. Beskrifning öfver the i Östergötland..... . 1760.
Faksimilutgåva 1993.
Hansson, Hans-Erik m fl. Vård av gravstenar. Riksantikvarieämbetet. 2002.
Kulturhistorisk inventering av kyrkor och kyrkomiljöer utförd av Östergötlands länsmuseum 2003-
Kulturmiljövård 6/98. Riksantikvarieämbetet. Stockholm 1989.
Kyrkogårdens gröna kulturarv. Stad&Land. Movium/inst för landskapsplanering. Sveriges lantbruksuniversitet nr 103/1992.
Ridderstad A. Östergötlands beskrivning. Andra delen. Stockholm 1918.
Tham W. Beskrifning öfver Linköpings län. Förra delen Stockholm 1854. Andra delen Stockholm 1855.
Theorell A, Wästberg P, Hammarskiöld H (foto). Minnets stigar. En resa bland svenska kyrkogårdar. 2001.
Wadsjö H (red). Kyrkogårdskonst. Stockholm 1919.
Widegren PD. Försök till en ny beskrivning över Östergötland. Första bandet 1817. Andra bandet 1828. Faksimilutgåva 1993.
Östergötlands länsmuseums topografiska arkiv.

Muntliga uppgifter – Mathias von Wachenfeldt.

www.lantmateriet.se. Lantmäterikartor
www.ostergotlandskansmuseum.se

EXEMPEL PÅ GRAVVÅRDAR MED KULTURHISTORISKT INTRESSE

Förklaring till exempellistan

Exempellistan är indelad i två delar. Den första delen som innehåller uppgifter om kyrkogård, kvarter, gravnummer, material, efternamn, hemvist och årtal är en identifikationsdel. Under den andra delen anges en kulturhistorisk notering med uppgift om titel, gravplats och gravvård. Dessutom noteras eventuella skador och andra anmärkningar.

Kvarter: anges endast i de fall då kyrkogården är indelad i kvarter.

Numrering: görs efter gravkartan. Ofta kan det vara svårt att exakt lokalisera gravnumret, då gravbredd kan variera och många gravnummer intill varandra saknar gravvård. Att gravnumren ofta börjar med "0" beror på att datorn ska kunna sortera materialet i rätt ordning. I vissa fall står äldre gravvårdar utan gravnummer bland övriga gravar och då ges de t ex beteckningen "onumr. S om 042". Stenar som står undanställda och bedöms ha ett kulturhistoriskt värde ges nya nummer: "ÖLM 1, ÖLM 2 o s v".

Material: Här anges vårdens material. Beteckningen "granit" används utan närmare specifikation av olika typer. Stenens färg förkortas **sv** (svart), **gr** (grå), **r** (röd), **gr/r** (grå/röd) osv.

Efternamn: I allmänhet det första efternamnet som står på gravvården.

Hemvist: Det geografiska namn som står på gravvården. Det kan röra sig om bynamn, gårdsnamn eller namnet på en mindre fastighet. I undantagsfall är det namnet på en plats som inte ligger i socknen.

F:a årtal och **S:a årtal:** anger det tidigaste respektive senaste dödsåret som står på gravvården. Är det endast ett årtal angivet står det i F:a årtal.

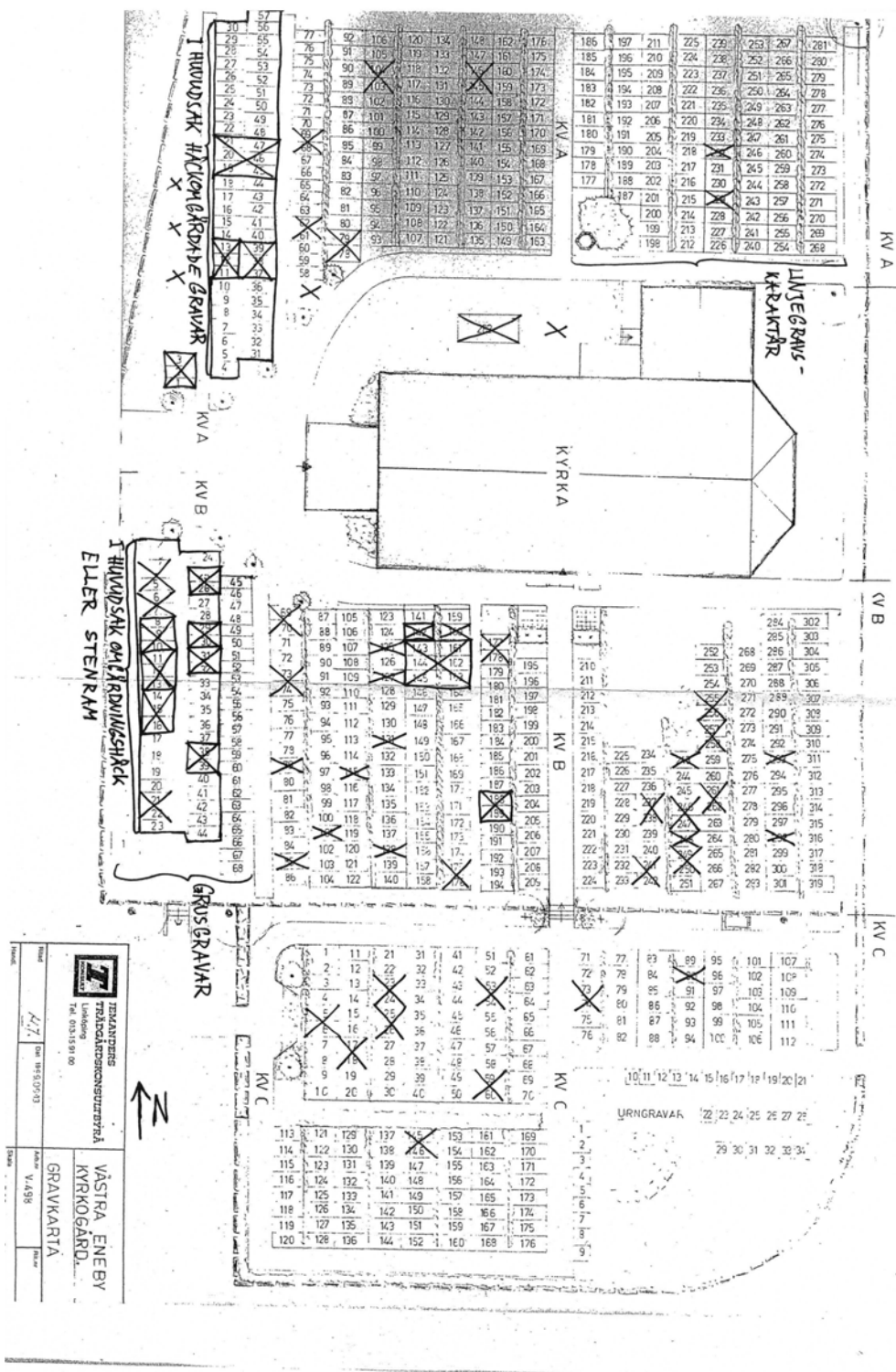
Titel: Samtliga yrkestitlar samt hemmansägare, rusthållare m m. Dessa gravvårdar bedöms ha ett kulturhistoriskt intresse oavsett vårdens ålder.

Gravplats: Gravplatsen är omramad av stenram, häck, järnstaket eller kedja. Själva gravplatsen är i allmänhet täckt med grus men i vissa fall med gräs.

Gravvård: Speciella typer av gravvårdar som t ex gjutjärnskors, träkors, häll, sköld, ålderdomlig sten m m.

Skada: Notering om eventuell skada, t ex rost på en gjutjärnsvård eller på ett järnstaket, sprucken kalkstensvård o dyl. Här noteras även om det är ovanligt mycket lava på framför allt kalkstensvårdarna.

Anmärkning: Här noteras om gravvården har ett lokalthistoriskt eller personhistoriskt intresse eller andra anmärkningar– L1, P1, A1 osv. Detta hänvisar till korta notiser i slutet av exempellistan.

Västra Eneby kyrkogård. Exempel på gravvårdar med kulturhistoriskt intresse X
 Gravdar eller område med omgärdningar är markerade med en fyrkant.